

Oko širom otvoreno – novi pogledi na hrvatsku dječju književnost

Berislav Majhut, Sanja Lovrić Kralj. 2020. Oko hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 256 str. ISBN 978-953-169-425-4.

Ivana Odža

Knjigu *Oko hrvatske dječje književnosti*, autorā Berislava Majhuta i Sanje Lovrić Kralj, moguće je promatrati kao značajan iskorak u istraživanju hrvatske dječje književnosti. Razlog je tomu prvenstveno njezin istraživački potencijal – činjenica da autori hrvatskoj dječjoj književnosti pristupaju iz do sada uglavnom nepoznate perspektive otvara niz pitanja, samim tim i prilike za nove poglede. Hrvatskoj dječjoj književnosti ne pristupaju kao korpusu napisanu isključivo na hrvatskom jeziku, što smo prihvatili kao uzus temeljen na vrijednoj ostavštini Milana Crnkovića, već ga proširuju korpusom (dječje) knjige na stranim jezicima koja se čitala na hrvatskim prostorima. Sredinom 19. stoljeća kada se hrvatska dječja književnost službeno oblikuje (iako je jasno da takve granice uspostavlja budućnost u želji da si olakša pogled na prošlost, a ne da one postoje kao strogi realitet, što autori na više mjesta ističu), hrvatski su prostori geografski i jezično razjedinjene cjeline u želji za sjedinjenjem. I u razdoblju borbe za jezično i kulturno sjedinjenje tijekom 19. stoljeća, klasno i duhovno razjedinjeno stanovništvo ipak je čitalo – a čitati je znala manjina koja je, dok se istovremeno oblikovala dječja književnost na hrvatskom jeziku, čitala na stranim jezicima.

Naslov i omotna ilustracija knjige sugeriraju dvojako: riječ „oko“ svojim osnovnim značenjem osjeta vida, upućuje na novi **pogled** na hrvatsku dječju književnost, a značenje prijedloga *oko* podrazumijeva da se novi pogled realizira uvijek **oko, u odnosu na, ne bez osvrta na** staro, poznato. Spiralno stepenište, ilustracija s korica, u suglasju je s takvim tumačenjem – svojim kružnim kretanjem vizualno podsjeća na oko koje prodire do središta stvari. Kako su autori u uvodnom dijelu naglasili, knjiga *Oko hrvatske dječje književnosti*, zamišljena je kao promišljanje o onom „što okružuje dječju književnost, ali istovremeno, vjerujemo, da će nas taj prijedlog dovesti do istozvučne imenice, da će nas oko dovesti do oka, da će nas to oko dovesti do samoga središta stvari kao kad se kaže u oku uragana, možda ne tako dramatično i silovito, ali u tom smislu“ (14). U nerijetko prisutnoj tendenciji zanemarivanja baštinskoga, prošloga, osobito ako je ideološki nepoćudno, raduje uvodni osvrt na Milana Crnkovića pisan kao apologija postavljenim paradigmama u području dječje književnosti. Iako autori kreću u do sada minorno tematiziran svijet dječje književnosti – riječ je o utjecaju stranih knjiga na čitateljsku svijest pa i na nastanak korpusa dječje književnosti na hrvatskom jeziku, o načinu na koji stranci doživljavaju (i prezentiraju) hrvatsku dječju književnost, o ideološkoj oblikotvornoj matrici dječje književnosti – ne zaboravljaju se kritički osvrnuti na teorijske temelje o hrvatskoj dječjoj književnosti. Pri tom jasno upućuju na njihove vrijednosti, no bez ustručavanja da se upozori i na nedostatke koje je nužno prevladati. Jedan od takvih je i razlog nastanka ove knjige – zanemarivanje stranih knjiga s kojima je hrvatska čitateljska publika nesumnjivo dolazila u kontakt i nerijetko ih strastveno konzumirala.

Knjiga je oblikovana kao peterodijelna cjelina s nizom potpoglavlja i rezultat je višegodišnjega interesa autora te svojevrsna proširena inačica njihovih objavljenih znanstvenih radova. Njezina koncepcija utoliko je značajna za buduća istraživanja dječje književnosti jer na jednom mjestu sadržava dobar dio novih saznanja o „putovanju“ strane dječje knjige na hrvatskim prostorima te mogućih interpretacija dosada neupitnih književnih činjenica.

Dječjoj književnosti prilazi se iz perspektive kulturalnih studija, obuhvaćajući ne samo tekst, zapravo stavivši ga svjesno na marginu i usmjerivši se na kontekst, prvenstveno tržišnoga posredovanja dječjega štiva koje posljedično utječe na oblikovanje čitateljskih interesa i usmjerava razvoj dječje književnosti na hrvatskom jeziku. Upravo o tom govori prvo poglavlje naslovljeno „Dječje knjige na stranim jezicima do 1945. u hrvatskom kulturnom prostoru“.

U prvom poglavlju autori tezu o „iskustvu čitanja knjiga na stranim jezicima“, o njegovu prvenstvu, o činjenici da „strane dječje knjige u razdoblju do 1945. čine značajni dio uobičajene i svakodnevne ponude svake hrvatske knjižare“ (17,18) u odnosu na čitanje domaćih publikacija te o utjecaju strane dječje knjige na nastanak domaće, potvrđuju nizom činjenica. Iako su svjesni nemogućnosti utvrđivanja jasne količine stranih knjiga koje su kolale među onovremenom hrvatskom čitateljskom publikom, autori podastiru jasne dokaze o prisutnosti strane knjige na hrvatskom prostoru. Popisi knjižara kao i mnoštvo pojedinosti iz knjižarske svakodnevne, čitaonički i knjižarski katalozi, sjećanja čitatelja o vlastitoj lektiri, svjedoče o izraženom interesu za dječju književnost (35) i prije njezina službenoga kodificiranja. Budući da je strana knjiga bila raširena, morala je značajno i utjecati na oblikovanje čitateljskih interesa te ukupni razvoj hrvatske književnosti. Iako hrvatsku dječju književnost pratimo u kontinuitetu od sredine 19. stoljeća, autori s pravom perpetuiraju misao da je ona supostojala sa stranom knjigom čak i onda kada se hrvatska dječja knjiga učvrstila, štoviše strane su je knjige brojčano nadmašivale, a time i utjecale na njezin razvojni put.

Drugo poglavlje, naslovljeno „Hrvatska dječja književnost iz vizure inozemnih teoretičara dječje književnosti“ razmatra odnos stranih teoretičara prema prijevodima hrvatske književnosti. Riječ je o pogledu „izvana“ o odnosu prema „drugome“, što, smatraju autori, pokazuje kako nas drugi vide, pružajući nam istovremeno mogućnost za obranu ili korekciju vlastitih stavova, za drugačiji pogled na vlastitu dječju književnost. *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić navode se kao knjiga koja je zaslužna za jačanje interesa za hrvatsku dječju književnost, ali se na njezinu primjeru razmatraju i ideološke smjernice neizbježne u interpretaciji djela. Za neke tako, prije *Priča iz davnine*, odnosno prije nastanka Jugoslavije nije ni bilo dječje književnosti na našim prostorima, niti je uopće, sudeći po pogledu „izvana“, unutar Jugoslavije moguće diferencirati autonomne nacionalne dječje književnosti s različitim povijesnom pozadinom. U razdoblju druge Jugoslavije promoviranje dječje književnosti preuzimaju institucije koje istovremeno objavljuju naslove na hrvatskom, slovenskom i srpskom jeziku. U samostalnoj Republici Hrvatskoj dječjoj se književnosti konačno daje pravo na autonomiju, a pojedini teoretičari iznose podatke o znatno starijim primjerima vjerskih knjižica kao stvarnom početku hrvatske dječje književnosti. Poglavlje otvara brojna inspirativna mjesta vrlo poticajna za dalja istraživanja, kakvo je, primjerice, sudbina ideološki prekrajanih djela. Osim toga, opravdava opredjeljenje autora za

kulturološki pristup, odnosno na potrebu sjedinjavanja estetskoga kao temeljne odrednice Zagrebačke stilističke škole i kulturološkoga pristupa.

U trećem poglavlju razmatra se fenomen pojave romanâ u svescima te kulturološka analiza uzroka i posljedica njihova širenja. Jedan od uvjeta rasprostranjenosti fenomena jest postojanje specifične čitateljske publike koja mora biti dovoljno obrazovana da zna čitati, ali i dovoljno neobrazovana da ne zahtijeva suviše originalne sadržaje (98). Značajnu ulogu pri tom autori daju paratekstu među kojima u ludičkoj kombinaciji predmetka „paratekst“ i imenice „para“ (novac) uočavaju neraskidivu vezu. Nadovezuje se na taj leksički niz i simpatična tvorenica „paraživot“ (130), čiji smisao nije privid života, već upravo književnost koja životu daje smisao, knjiga kao dio života. Ključni su pojmovi objedinjeni naslovom poglavlja: „Paratekst, paraživot i živa para“. Dječja publika činila je značajan dio čitatelja romanâ u svescima, iako će se službeno izdanja za djecu pojaviti nakon Prvoga svjetskoga rata. Čitateljska publika oblikovana je i učvršćena prema zakonu tržišta, a ne literarne kvalitete; riječ je o nezahjevnoj čitateljskoj publici koja je dovoljno platežno moćna da može uživati u svojem ritualu. „Paratekst“ je kod takvih romana morao poticajno djelovati na ciljanu publiku, ulazeći kao „paraživot“, paralelni život, u njihovu svakodnevicu, uzimajući im pri tom pare. Pojava romana u svescima nije beznačajna za oblikovanje sudbine (dječje) književnosti. U poglavlje su impregnirani naslovi brojnih romana što može biti značajan poticaj za buduća istraživanja, a „Bibliografija petparačke književnosti“ dodana je i kao prilog na kraju knjige.

U četvrtom poglavlju „*Junaci Pavlove ulice u hrvatskoj dječjoj književnosti*“, istaknuta je važnost konteksta za sudbinu određenoga književnoga djela. Kontekst se može promatrati kao jedan vid/mogućnost njegove interpretacije. U metodološkom pristupu autorâ iznova je prepoznatljivo sjedinjavanje dvaju analitičkih postupka, estetskoga načela koje u središte razmatranja postavlja tekst, i kulturološkoga, što ukazuje na nužnost interdisciplinarnoga preklapanja. Iako se teza o nepotpunoj interpretaciji romana *Junaci Pavlove ulice* (151) lišenoj kulturološko-povijesnoga diskursa na prvi pogled čini pretjeranom, autori jasnim argumentima uvjeravaju u njezinu opravdanost. Jezične intervencije prevoditelja dovele su u pojedinim segmentima do lažne predodžbe romana. Odlučimo li se ustrajati na djelomičnom prihvaćanju teza autorâ, krenuti iz druge polazišne točke, izložena argumentacija će, međutim, i u tom slučaju potaknuti na preispitivanje.

Posljednje, peto poglavlje „Slika sretnoga djetinjstva u dječjoj književnosti u socijalističkoj Jugoslaviji“, s obzirom na osvjetljavanje ideološkog utjecaja na književnost i kulturu, logičan je nastavak na prethodno. Autori prikazuju mehanizme oblikovanja odgovarajuće ideološke „istine“ i u tom je smislu naoko riječ o tipičnoj postmodernističkoj aporiji. Otvaraju se tako mogućnosti dvojakoga pogleda na odnos fikcije i faksije: koliko je oblikovana laž utjecala na istinu i kako se istina preobražavala u laž; koliko je takav proces kontinuitet i koliko ga je uopće moguće nadići. Iako su mehanizmi sustava moći (pre) poznati, njihovo uporno opetovanje potvrđuje i da im se teško oduprijeti: „Jednom kada je dan tonalitet, kada je formuliran mit o sretnom socijalističkom djetinjstvu, onda su se i sve druge pojave pa i one u dječjoj književnosti morale suglasiti s tom osnovnom temom“ (200). Uz suptilan utjecaj na oblikovanje javnoga mnijenja, autori donose nekolicinu primjera pojedinačnih (dječjih) sudbina brutalno stradalih od režima koji je izvana pokazivao lice sretnoga djetinjstva. Autori govore o trima načinima književnoga prezentiranja sretnoga

djetinjstva u socijalističkoj Jugoslaviji. Prvi se model odnosi na eksplicitnu predodžbu sretnoga djetinjstva posredstvom sovjetske književnosti, obrasca koji se u socijalističkoj Jugoslaviji masovno prevodi i kojega treba slijediti. Drugi način podrazumijeva prezentaciju turobne, mračne prošlosti u odnosu na koju se postojeća socijalistička paradigma pretvara u dugo iščekivani ideal. Treći se pristup ostvaruje kritikom kapitalističkih društava koja ne pružaju svima jednake prilike. Takav model koji ne spominje idealno (socijalističko) društvo, ali negira sve ono što ono nije, postaje njegova snažna afirmacija. To je poglavlje stoga doprinos ne isključivo književnosti, nego i kulturologiji uopće, podsjetnik na lošu povijesnu praksu trijumfiranja laži, potom na važnost istraživačkoga opreza u preispitivanju čvrstih uporišta te, u konačnosti, na trajnu potrebu za istinom.

Knjiga Berislava Majhuta i Sanje Lovrić Kralj rezultat je marljivoga istraživačkoga rada, koji, sudeći po količini podataka koje donosi, literaturi koju koristi i teza koje postavlja, nije bio nimalo lak. Ne samo po pitanju neistraženosti područja znanstvenoga interesa njezinih autora, nego i po pitanju svojevrzne hrabrosti da se protresu čvrsta mjesta dječje književnosti. Oslanjanjem na prošla istraživanja, ali i suvremenim postignućima na području dječje književnosti, knjiga *Oko hrvatske dječje književnosti* nudi nove i zanimljive znanstvene uvide, vrlo korisne za buduće doprinose na području hrvatske dječje književnosti.